

GYVIEJI ARCHYVAI

Iš sovietų saugumo veiklos mūsų rajone

Varėnos MGB viršininko pavaduotojas kapitonas Surinas 1951 m. kovo 22 d. pranešė į Vilnių, kad nuo 1950 m. rugpjūčio 1 d. iki 1951 m. kovo 1 d. 2 buožes suėmė MGB rajono skyrius, 5 milicija ir 1 buožę prokuratūra. LTSR Aukščiausiosios tarybos prezidiumo patvirtinti 22 buožių ūkiai, o išaiškinta dar 17. Įstaigose dirba 2 buožės, savo ūkiuose 40.

Šaltinis Adata 1950 m. rugsėjo 5 d. pranešė, kad Martiņavos kaime gyvena Juozas Bobrickas, kuris Smetonos laikais turėjo apie 220 ha žemės, 8 arklius, apie 20 karvių, 10-15 kiaulių ir kt. Jam dirbo 3 šeimos ir keli piemenys. Dabar jis agituoja žmones nestoti į kolūkius. Prieš kolūkius agituoja ir Gojaus kaimo gyventojas Romas Kvietkauskas, turėjęs apie 40 ha žemės, 2 arklius ir 4 karves. Gegužės mėn. prie Babriškių bažnyčios Bobrickas ir Kvietkauskas, kalbėdamiesi su Petru Vaitkevičium ir kitais, sakė, kad tiems, kurie pirmi stos į kolūki, reikia nukirsti ne rankas, kaip padaryta Daugų rajono Vėžionių kaime, o galvas.

Šaltinis Popieris 1950 m. rugsėjo 25 d. pranešė, kad Ežerietuose gyvena buožė Juozas Jarmalavičius. Jo šeima išstremta, o jis pasislėpė, agituoja prieš stojimą į kolūkius. Marė Vainilavičienė (gal Jarmalavičienė?) per susirinkimą kolūkiui organizuoti Druckūnų mokykloje rugsėjo 15 d. sakė: „Verčiau visus suvartytų į griovį, kaip vokiečiai suvarė žydus, ir sušaudytų, o nevarytų į kolūki.“ Beje, du Druckūnų buožės – Miškinis ir Gecevičius – į kolūkių nebuvo priimti. Kai rugsėjo 14 d. Druckūnų gyventojas Adolfas Krasauskas kvietė žmones rašyti pareiškimus į kolūki, tai Alpus Česnulis iš Kazimieravo riktelėjo, kad žmonių neagituotų.

Rajono MGB viršininkas majoras Vasiljevas 1950 m. spalio 2 d. gavo Vilniaus nurodymą areštuoti Tolkūnų kaimo gyventoją Antaną Degutį, kuris rugpjūčio 27 d. per seserį gavo partizanų nurodymą sumokėti privalomą kolūkiečių mokesčių partizanams. Nurodymą kolūkyje „Nauju keliu“ jis įvykdė ir spalio 7 d. buvo areštuotas. Spalio 14 d. areštuota ir Antano sesuo Anelė Degutytė, g. 1925 m. Šlynakiemyje (Lenkija, Pūnko valsč.), TSRS pilietė. Apkaltinta pagal RTFSR BK 58 str. 10 p. 1 d. Mergina 1950 m. rugpjūčio mėn. gavo iš partizanų 8 grasinančius nurodymus surinkti iš įstojusių į kolūkius ūkininkų po 600-800 rublių. Partizanų įsakymus ji išnešiojo kolūkiečiams.

Šaltinis Popieris 1950 m. gruodžio 28 d. pranešė, kad

Gojaus kaimo gyventojas Vincas Šiškevičius Varėnos statybos kontoros darbuotojū Žvirvylos ir Pumpricko aki-vaizdoje pasisakęs prieš kolūkius. V. Šiškevičius imta agentūriškai stebėti. Tas pats šaltinis pranešė, kad ir Gojaus gyventojas Bernardas Andronikas sakęs, jog kolūkiuose žmonės mirs iš bado; „aš geriau mirsiu, bet į kolūkių nestosiu.“

Pastebėta, kad į kolūkius stoja buožių ūkius turintys ūkininkai, laikę samdinius ir pan. Šaltinis Vania pranešė, kad Salovartės gyventojas Steponas Sinkevičius turėjęs 50 ha žemės, laikęs berną ir samdęs sezoninius darbininkus. Įstojęs į kolūki 1950 m., dirba nesąžiningai, sabotuoja. Vania dar pranešė, kad „Tarybinės Dzūkijos“ kolūkietė Ona Poškienė – antitarybininkė. Jos vyras Pranas Poškus areštuotas, nes prieš vokiečių tarnavęs padžiama-jame būryje. To paties kolūkio kolūkietis Martynas Kaziuolis kalbėjo prieš kolūkius, dirbo nesąžiningai ir iš kolūkio buvo pašalintas.

Tirta, ar į žemės ūkį nediegiami metodai, prieštaraujantys Ivano Mičiurino ir Trofimo Lysenkos mokslui. Rajono MGB viršininkas Vasiljevas 1951 m. balandžio 3 d. pranešė į Vilnių, kad ekskursijai į Maskvos srities kolūkius ir MTS iš Varėnos rajono atrinktas vienas asmuo – „Tarybinės Dzūkijos“ kolūkio gyvulių fermos vedėjas Daminas Poškus, g. 1888 m.; kompromituojančios medžiagos apie jį nėra.

Aktyvios kovotojos prieš kolūkius buvo rajono moterys. Kolūkiuose „Ateitis“ (pirmininkas Kuklys) ir „Raudonoji žvaigždė“ (pirm. Česnulevičius) 1951 m. liepos 24 d. kolūkiečiai, daugiausia moterys, kategoriškai reikalavo derlių nuimti individualiai, pirm. Kuklį primušė. Liepos 25 d. Puodžių apyl. kolūkyje „Pirmyn“ (pirm. Putys) moterų iniciatyva surengtas susirinkimas nutarė derlių nuimti individualiai. Atsitiktinai į kolūki atvykę VKP(b) rajono komiteto sekretorius Kalčys, rajono Vykdomojo komiteto pirmininkas Jurkevičius ir tarybos darbuotojas Černiauskas bandė reikalą aiškintis, bet nieko neišėjo. Grupė moterų puolė juos su akmenimis, apmėtė automobili, į kurį sėdo Jurkevičius su Černiausku.

Anot foruliarinės bylos apie Zigmą Vaičiulį, g. 1904 m. Sukarepkoje, bet gyvenusį Mikniūnuose, jis 1947 m. palaikė ryšius su partizanais,

1951 m. neva įstoję į kolūki, bet vykdė antitarybinę, prieškolūkinę veiklą. Liudytojas Jonas Mikalauskas 1951 m. birželio 6 d. parodė, kad Vaičiulis susirinkime gegužės 23 d. griežtai pasisakė prieš artikių suvisuomeninimą. Panašiai birželio 9 d. paliudijo Kopka, J. Brakauskas, J. Sinkevičius, M. Stankevičius.

Kolūkyje „Pirmyn“ derliaus, pasėto 1950 m. rudenį, individualaus nuėmimo iniciatoriai buvo Jonas Čenkus ir Andrius Taraila. Čenkus sumintas, apkaltinus pagal BK 58 str.; bus suimtas ir Taraila. Kolūkyje „Ateitis“ jo griovimo iniciatoriai – pirmininkas Jonas Kuklys, Jokūbo ir sąskaitininkas Jonas Kuklys, Stasio. Panašus iniciatorius Salomėjos Nėries vardo kolūkyje yra Vladas Mažeika, g. 1911 m. JAV, buožė iš Laukininkų kaimo, prieš vokiečių tarnavęs policijoje, „Aukštinėje varpoje“ – Vincas Celencevičius, g. 1907 m., ir Jonas Keiza, g. 1923 m. Visi trys vyrai areštuoti pagal BK 58 str.

Kolūkių vadovaujantys asmenys atsisakinėjo pareigų. Jie rašė pareiškimus rajono Vykdomajam komitetui. Iš rajone buvusio 21 kolūkio pirmininko ir kolūkio valdybos pirmininko 1951 m. rudenio pareigų atsisakė 12. Atseit jie gavę partizanų įspėjimus. Pareiškimus parašė kolūkių „Pirmyn-1“ ir „Pirmyn-2“ pirmininkai Putys ir Alfonsas Česnulis, „Aušros“ – pirm. Bronius Trakimavičius, „Nauju keliu“ – pirm. Petrovas ir kt. Tačiau per MGB agentus išaiškinta, kad kai kurie atsisakantys pareigų tik dangstėsi partizanų perspėjimais. Tokie – Trakimavičius, Putys, Petrovas. „Raudonosios žvaigždės“ kolūkio pirmininkas Antanas Česnulevičius, g. 1893 m., gyvenęs Paručiuose, palaikė ryšius su miškiniais, rašė antitarybinius laiškus, rugpjūčio 12 d. nutekino kolūkiečius prieš kolūkio sustambinimą. B. Trakimavičius, g. 1925 m. Pabėžninkuose, – partizanų ryšininkas, jų atsišaukimų platinotojas. Kaip aktyvus partizanų ryšininkas 1950 m. paminėtas kažkurio kolūkio pirmininkas Stasys Dragūnas, g. 1893 m. Aukštakalnyje.

„Liepos 21-osios“ kolūkio sandėlininkas Jonas Česnulevičius, g. 1918 m., yra legalitavęs partizanas, tokie pat yra eiliniai kolūkiečiai Antanas ir Adolfas Rusinai. MGB tirtas buvęs „Gegužės 1-osios“ kolūkietis, Varėnos gyventojas Jonas Baublys. „Perlo“ kolūkio pirmininkas Vladas Baublys šaltiniui Gyliui

sakęs, kad jis dabar tik vaizduoja dirbantį, o paskui paprašys partizanų parašyti jam įsakymą mesti darbą.

Kita vertus, didelius nuostolius kolūkiams darė jų turto naikinimas. Paminėsime kai kuriuos 1951 metų faktus. Biniūnuose (kol. „Nauju keliu“) naktį į balandžio 26 d. sudegė tvartas su 4 karvėmis, veisliniu bulium, 2 telyčiomis ir 2 avimis. Naktį iš balandžio 29-tos į 30-tą „Lygumų“ kolūkyje, Burokaraištyje, sudegė Juliaus Zurlio namas, kuriame buvo kolūkio valdyba ir klubas-skaitykla. Balandžio mėn. „Tarybinėje Dzūkijoje“ nuo ligų krito 6 ėriukai, 1 avinas ir 1 veršiukas. Čepelūnuose gegužės 12 d. naktį sudegintas namas su pradine mokykla ir klubu-skaitykla. Penkauskio ūkyje Perloje buvo arklidė. Pasak šaltinių Gylio ir Dėkingos, birželio 17 d. tvartą padegė partizanai Perkūnas ir Banginis. Sudegė 7 kolūkio arkliai. Druckūnuose liepos 23 d. paryčiais padegti du vikšriniai traktoriai. Perloje, „Perlo“ kolūkyje, rugpjūčio 27 d. 24 val. užsudegė Adomo Ciūnio kluonas; sudegė 24 kapos rugių ir 12 kapų avių.

„Naujo gyvenimo“ kolūkyje 1951 m. rugpjūčio 20 d. sudegė kluonas su šienų ir nekultais miežiais. Tarybinis šuo atvedė prie Jarmalavičiaus namų Pabėzninkų kaime. Nustatyta, kad vakare Jarmalavičius buvęs kolūkio centrinėje sodyboje, girtavo. Liudytojas Toločka sakė, kad Jarmalavičius kalbėjo: „Šiandien kaimo taryba nueis dūmais.“ Jarmalavičiui nuėjus, po 30 min. užsudegė kluonas. Praėjus maždaug valandai nuo gaisro pradžios Jarmalavičius, bandžiusį takeliu paretiti namo, sulaukė sribai. Šuo jį atpažino. Po kelių tardymų jis prisipažino, kad kluoną padegė partizanų nurodymu, aiškino, jog neva bijodamas liaudies gynėjų, negalėjo padegti javų kūgio, tad padegė už 300 metrų nuo jo buvusį kluoną. Apie tai pranešė agentas Vilnius – Liudvikas Juralevičius, g. 1901 m., iki 1946 m. vertęsis spekuliacija.

1951 m. rugpjūčio 30 d. už kolūkio kluono padegimą areštuotas kolūkietis Jonas Mačiulionis iš Pakaršio, g. 1923 m. Jis rugpjūčio 17 d. pas Petrą Tamulionį, pašalinatą iš kolūkio, išgėrinėjo su buože Antanu Sinkevičium. Šis įkalbėjo Mačiulionį padegti kluoną su nekultais javais ir pamokė, kokiū būdu: reikėjo padaryti knatą ir vieną jo galą suvilgyti benzinu.

Tačiau benzino nebuvo, todėl Sinkevičius davė Mačiulioniu degtukų. P. Tamulionis pritarė tokiam „žygdarbiui.“ J. Mačiulionis padegė kolūkiečiui Revinskui priklausiusį kluoną, kuriame sudegė 48 kapos kolūkio kviečių. Padegėjas kaltę pripažino. Spręstas klausimas ir dėl Sinkevičiaus bei Tamulionio arešto.

1951 m. rugpjūčio 25 d. žiniomis rajone buvo 14 kolūkių, tačiau tik „Tarybinė Dzūkija“ tvarkėsi pagal žemės ūkio artelės įstatus: arkliai ir inventorių suvisuomeninti, buvo gyvulių fermos, visuomeniniai pastatai. Visoje eilėje kolūkių dėl vadovų kaltės iškilo ūkininkavimo sunkumų. Tokie kolūkiai: Jakėriame buvo kolūkio valdyba ir klubas-skaitykla. Balandžio mėn. „Tarybinėje Dzūkijoje“ „Pirmyn-2“ kolūkiečiai atsisakė dirbti, todėl jiems mokesčiai skirti kaip individualiems valstiečiams. Kolektyviškai derlius buvo nuimamas tik kolūkiuose „Tarybinė Dzūkija“, „Gegužės 1-oji“ ir „Kibirkštis“. Derliui ir fermoms apsaugoti į visus kolūkius pasiūstos liaudies gynėjų grupės; iš viso paskirta 50 sribų. Kolūkiai „Rytojus“, „Aušra“, „Tėviškė“ ir „Raudonoji žvaigždė“ rugpjūčio mėn. susijungė į vieną – „Naują gyvenimą“. Kolūkis „Pirmyn-2“ paleistas, nes jo vadovybė kategoriškai atsisakė dirbti ir atidavė dokumentus rajono Vykdom. k-tui.

Tačiau MGB požiūriu didelis stabdys kolūkių augimui buvo vadovaujančių kadru juose užterštumas. Apie tai yra Vasiljevo 1951 m. rugpjūčio 26 d. pažyma ir kiti dokumentai.

„Tarybinės Dzūkijos“ pirmininkas S. Vėlyvis reiškia antitarybines pažiūras; jam užvesta formuliarinė byla. Jakėrių apylinkėje kolūkio pirmininko pavaduotojas Antanas Česnulevičius – partizanų rėmėjas, brigadininkas Juozas Česnulevičius partizanaudamas buvo sužeistas, legalizavosi, kolūkio valdybos narė Dragūnienė – partizanų bendrininko žmona. Puodžių apylinkėje kolūkio pirmininkas Andrius Putys prieš vokiečių tarnavimą savisaugoje, dirba blogai. Kolūkyje „Pirmyn-1“ 1951 m. rugpjūčio mėn. areštuotas buožė Jonas Čenkus, kurio žmona surinko parašus, kad vyras geras žmogus ir areštuotas nepagrįstai; rinkti parašus jai patarė A. Putys. Ukvedys Stasys Taraila buvęs partizanų ryšininkas, gyvendamas Vilniuje buvo nacionalistiniame pogrindyje, vokiečių laikais tarnavo „Sargybos“ būryje.

„Perlo“ kolūkio pirmininkas Vladas Baublys 1945 m. per nelegalias partizano Volungevičiaus laidotuves kvietė stiprinti banditų gaujas; buvo areštuotas ir išsiųstas į Vorkutlagą, iš kur grįžo 1951 m. Šio kolūkio brigadininkas Vincas Baublys, Martyno dirbęs vokiečių slaptosios policijoje, palaiko ryšius su partizanais. Sąskaitininkas Petras Bartkevičius – buvęs šaulys, tautininkas. Valdybos narys Aleksandras Jonytis – buožė, anksčiau aktyvus partizanų ryšininkas, partizanų Ūla ir Seklys giminaitis. Šaltinis Gylys 1951 m. liepos 19 d. pranešė, kad Vladas Baublys jam pasakojo, jog buvo sutikęs partizanus Balandį, Perkūną ir Banginį, kurie liepė nesilaikyti ž. ū. artelės įstatų ir agituoti prieš kolūkius. Rugpjūčio 10 d. Gylys vėl pranešė, kad V. Baublys laukia partizanų įsakymo. Rugpjūčio 20 d. Gylys buvo svečiuose pas pirmininką; dar buvo Bartkevičius, Navickas, Kasiulynas, Pigaga, Gecevičius. V. Baublys kalbėjo, kad reikia dalintis javus. Vėliau išgėrimas tęsėsi pas Bartkevičių. Pamačius gaisrą, Baublys pasakė, kad žinąs apie tai.

Agentas Mikalionis 1951 m. rugsėjo 3 d. pranešė, kad rugsėjo 2 d. pas Vladą Baublį atėjo buožės Jonas Kašėta ir Jonas Tamulionis prašyti, kad juos laikytų kolūkiečiais ir neimtų mokesčių kaip iš buožių. „Gerai, jūs parašykite pareiškimus, o aš iš savo pusės parašysiu, kad nuo tokio ir tokio laiko jūs esate kolūkiečiai ir gerai dirbate.“ Mikalionis taip pat pranešė, kad rugsėjo 4 d. jis Varėnos turguje sutiko V. Baublį žmoną Petrę, kuri pasakė, kad vyras laukia jo pas žibalo pardavėją, savo ženą. Agentas nuėjo prie žibalo kiosko, ir Baublys pasiūlė jam toną kviečių po 150 rub už centnerį. Šaltinis sakė, kad neturi pinigų, bet paskui 2 cnt nupirko.

Šaltinis Vincas 1951 m. rugsėjo 4 d. pranešė, jog pašalinti iš „Perlo“ kolūkio Adolfas Gecevičius ir Leonas Bučinskas ragino kolūkiečius grūdų valstybei neduoti. Buožė Aleksandras Jonytis sakė, kad žiemkenčius reikia sėti kas sau, tai ir duonos turėsime. Rugsėjo 11 d. Mikalionis pranešė, kad Vladas Baublys sakęs, jog kviečius Varėnoje pardavęs todėl, kad iš jo pinigų prašė partizanai. Su Baubliu rugsėjo 19 d. buvo susitikęs šaltinis Gylys. Vladui Baublui užvesta formuliarinė byla. Ruoštasi 1951 m. rudenį V. Baublį ir A. Jonytį areštuoti.

Tęsinys. Pradžia 2018 m. Nr. 94; 2019 m. Nr. 11, 12, 13, 14, 17, 30

Vytautas Valentinas
ČESNULIS